

Presentació

Presentation

La llegenda ha estat un dels objectes d'estudi en nombrosos articles publicats en aquesta revista i així, per exemple, els números 8 (2019) i 11 (2022) van aplegar investigacions específiques sobre la llegenda i les llegendes contemporànies, respectivament. En la presentació del primer, Carme Oriol destacava la importància d'aquest gènere del folklore i les recerques internacionals que ha fomentat i també, en concret, les dutes a terme a la Universitat Rovira i Virgili i l'Arxiu de Folklore. Recerques que han continuat des d'aleshores amb l'organització de diversos projectes i iniciatives, publicacions, congressos, seminaris o jornades, i/o la participació en aquests esdeveniments, cosa que representa un interès continuat sobre l'estudi de la llegenda que ha estat paral·lel al de tenir present i aplicar la perspectiva de gènere en les investigacions

Legends have been the object of study in numerous articles published in this journal. Issues 8 (2019) and 11 (2022), for example, collected specific research on legends and contemporary legends, respectively. In the foreword to Issue 8, Carme Oriol stressed the importance of this genre of folklore and the international research it has fostered, in particular at the Folklore Archive of Universitat Rovira i Virgili. Such studies have encouraged organisation and participation in relation to numerous projects, initiatives, publications, conferences, seminars and symposiums. This ongoing interest in the study of legends has developed in parallel to a desire to incorporate the gender perspective into scientific research on folklore and popular oral literature. This interest is illustrated by the inclusion of several articles in this journal and the publication of

científiques sobre el folklore i la literatura oral popular, també amb diversos textos publicats en aquesta revista i un monogràfic concret, el 6 (2017), dedicat a les dones i el folklore. Les dues línies, doncs, llegenda i estudis de dones, gènere i feminismes, convergeixen ara en aquest dossier específic. I paga la pena recordar que els estudis de gènere són força recents, ja que es van iniciar a la segona meitat del segle xx i abasten diversos camps d'anàlisi, tant de les dones com a «autors» —recol·lectores, narradores o escriptores— de llegendes, com de les dones que hi apareixen i, per tant, la manera com hi apareixen —protagonisme, rols, caracterització, imatges, representacions— i el «discurs», que tenen, ja que les llegendes, no ho hem d'oblidar, transmeten —i perpetuen— valors i models socials i culturals, també sobre les identitats, rols i relacions de gènere. I, encara, hi hauríem d'afegir l'accepció de dones llegendàries, en el sentit de dones que, per la seva trajectòria, han esdevingut motiu de llegendes i que, en general, també han estat invisibilitzades.

La inclusió de la perspectiva de gènere ha permès noves relectures i interpretacions, així com la recuperació d'autores tradicionalment oblidades i silenciades. Ha ofert, per la seva transversalitat o interseccionalitat intrínseca, noves òptiques que incideixen des de diverses disciplines en l'estudi del text i del context i, per tant, en les seves repercussions en els valors i discursos. En aquest sentit de transversalitat i des dels estudis de gènere, M. Àngels Francés, de la Universitat d'Alacant, a «La veu de les ones: dones, folklore i escriptura», posa en diàleg —al mateix temps que enfila genealogies femenines— textos literaris i el concepte d'autoria per demostrar com diferents aportacions d'escriptores catalanes —

a special monographic edition dedicated to women and folklore (issue 6, 2017). These two lines of research (legends and studies of women, gender and feminisms) now converge in this current collection. Gender studies, having begun in the second half of the 20th century, are fairly recent. They include various fields of analysis related to women as “authors” of legends (collectors, narrators and writers) and women as characters in legends. These fields include analyses of how women appear in legends (their protagonism, roles, characterisation, images and representations) and discussions on what their “discourse” entails, since, lest we forget, legends transmit – and perpetuate – social and cultural values and models related to gender identities, roles and relationships. We should also highlight what we understand by the term “legendary women”, i.e. women whose trajectories have made them the subject of legends but who have generally been overlooked in other contexts.

Including the gender perspective has enabled new readings and interpretations to be incorporated and allowed traditionally forgotten and silenced authors to be recovered. Thanks to transversality or the intrinsic intersectionality of this perspective, its inclusion has also provided new optics that have impacted the study of text and context in various disciplines and had repercussions on values and discourses. From the discipline of Gender Studies and with this sense of transversality in mind, in “La veu de les ones: dones, folklore i escriptura” (“The voice of waves: women, folklore and writing”), M. Àngels Francés of the University of Alicante aligns female genealogies while exploring the interplay between literary texts and the concept of authorship to demonstrate how female Catalan writers such as Isabel-Clara Simó,

en concret les d'Isabel-Clara Simó, Maria Mercè Marçal, Carme Riera i Maria Cabrera—, en la seva recerca d'una veu literària pròpia, se serveixen de l'etnopoètica i del folklore per subvertir i desautoritzar els discursos tradicionals sobre la feminitat i les definicions sobre les dones.

Entre les protagonistes de les llegendes, les dones d'aigua —amb totes les acepcions i denominacions conegudes internacionalment— són un dels motius més fecunds, tant en llegendes com en estudis posteriors sobre aquestes. Xavier Hernández-i-Garcia, de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (Universitat de València), a «Reescriptures del mite de la dona d'aigua en la cançó contemporània», ens n'aporta una visió ben actual mitjançant la música. Tenint en compte els precedents lírics catalans contemporanis, el seu article fa un recorregut per les adaptacions musicals des de la Nova Cançó fins a la música catalana sorgida aquestes primeres dècades del segle XXI amb cantants i grups que, a més, són els que capgiren i aporten visions feministes i més lliures d'aquestes llegendes. El text «La cova de la Dona i la dona, entre el mite i la realitat històrica», de Francesc Xavier Llorca Ibi, de la Universitat d'Alacant, s'endinsa en una de les narracions de finals dels anys vint del segle XX del folklorista d'Altea Francesc Martínez, «La cova de la Dona» —recollida a *Coses de la meua terra* (1947) —, basada en una llegenda local sobre el rapte i alliberament d'una vilatana per part de pirates barbarescs, i de la qual analitza, a més de les connexions de la llegenda amb la història, la diferència entre els seus dos protagonistes, el masculí i el femení, i la sexualització d'aquest segon, que contrasta amb les reelaboracions posteriors que se n'han fet i que obvien o modifiquen aquests biaixos sexistes. Es tracta d'un

Maria Mercè Marçal, Carme Riera and Maria Cabrera, while seeking to create their own distinctive literary voice, used ethnopoetics and folklore to subvert and challenge traditional discourse and definitions of femininity and women.

Of all the protagonists of legends, water women have a wide range of meanings and names all over the world and are one of the most fertile motifs in legends and studies of legends. In “Reescriptures del mite de la dona d'aigua en la cançó contemporània” (“Rewritings on the legend of the water woman in contemporary song”), Xavier Hernández i Garcia, of the Interuniversity Institute of Valencian Philology (University of Valencia), provides a modern perspective of these mythical figures through music. Taking into account contemporary Catalan lyrical precedents, his article focuses on musical adaptations from the period between the Nova Cançó and the Catalan music of the early 21st century with singers and groups that interpret and contribute freer and feminist versions of the legends. In “La cova de la Dona i la dona, entre el mite i la realitat històrica” (“The Woman’s Cave and woman, between myth and historical reality”), Francesc Xavier Llorca Ibi, of the University of Alicante, examines a late 1920s narrative by the Altea folklorist, Francesc Martínez, entitled “La cova de la Dona” (“The Woman’s Cave”), which was published in *Coses de la meua terra* (Things of my land) (1947). It was based on a local legend about the kidnapping and release of a villager by Berber pirates. Besides studying the legend’s connections with history, the article analyses the difference between the two protagonists, male and female identities, and the sexualisation of the female, which contrasts with subsequent versions that either ignore or alter these sexist biases. Like

recorregut per les diferents versions que permet comprovar, com en d'altres articles d'aquest monogràfic, com la ideologia és un component bàsic en la (re)creació i transmissió de les llegendes.

Havia fet esment, a l'inici, sobre l'oblit en les històries oficials de totes les disciplines de les dones —un fet ben contrastat— i ja fa anys que es treballa per recuperar-ne les veus. Aquest és el cas de l'article «Heroïnes de rondalla i narradores orals, possibles paral·lelismes. El cas de Tàrbena (Marina Baixa)», de Joan-Lluís Monjo i Mascaró, del Grup d'Estudis Etnopoètics, que presenta una recerca centrada en la localitat de Tàrbena en què constata el paper preponderant de les dones com a transmissores i fa una anàlisi del discurs de les seves competències comunicatives, alhora que es fixa en el corpus transmès i planteja la paradoxa —que avui en dia encara es debat— de les dones narradores tant de rondalles o llegendes amb valors progressistes i fins i tot transgressors com, al contrari, altres de totalment patriarcals o fins i tot misògines i sexistes. Seguint amb la recuperació de les veus silenciades, les dones folkloristes fins fa poques dècades pràcticament no figuraven en les històries d'aquesta disciplina. Algunes, sempre l'excepció, si hi eren, se les posava en relació amb les figures masculines —filla, germana, esposa de...—, com és el cas del Grup de Folkloristes de Ripoll, que van fer una gran recollida de material a inicis del segle xx, en el qual no es feia referència, a banda de Joaquina Santamaria, de les dones que hi van participar. Rut Rolla Bertran, de la Universitat Rovira i Virgili, en el seu article «Les dones del Grup de Folkloristes de Ripoll», identifica tretze dones que en formaven part i elabora un esbós biogràfic de cinc que van recollir rondalles i llegendes —Carme Canal,

other articles in this monographic edition, this journey through the various versions of the legend attests how ideology is a basic component in the (re) creation and transmission of legends.

Earlier I mentioned how official historical narratives in all disciplines have overlooked women (this omission has been widely confirmed). For years now, work has been done to recover the voices of these women. One example is the article “Heroïnes de rondalla i narradores orals, possibles paral·lelismes. El cas de Tàrbena (Marina Baixa)” [“Heroines of folktales and female oral narrators: possible parallels. The case of Tàrbena (a village in Marina Baixa)”] by Joan-Lluís Monjo i Mascaró, of the Ethnopoetics Studies Group. With its focus on Tàrbena, this article notes the significant role of women as transmitters, analyses their discourse and communicative skills, and focuses on the corpus transmitted. It also highlights the paradox (still hotly debated today) that some women narrators of folktales and legends transmit progressive or even transgressive values while others are wholly patriarchal or even misogynistic or sexist. Continuing with the recovery of silenced voices, until quite recently women folklorists did not appear in historical accounts of the discipline and, if they were, they were merely identified by their relationship (as a daughter, sister or wife) to masculine figures. One example is the Ripoll Folklorist Group, which in the early twentieth century compiled an extensive collection of materials but failed to mention any of the women who had taken part (with the one exception of Joaquina Santamaria). In her article “Les dones del Grup de Folkloristas de Ripoll” (“Women of the Ripoll Folklorist Group”), Rut Nolla Bertran, of Universitat Rovira i Virgili, identifies thirteen female members of the group who collected folktales and legends, and

Florentina Casas, Genoveva Dachs, Núria Roquer i Joaquina Santamaria. I en reivindica, amb documentació i arguments, la importància, al mateix temps que inicia una línia en l'elaboració de genealogies i l'estudi del seu llegat.

Les bruixes, la part negativa del model binari que les contraposa a les fades, tenen una base històrica que va confegir durant segles els factors —ideològics i polítics— per identificar-les i per a la persecució desfermada contra la llibertat o existència d'algunes dones. Lidia Pérez i Pérez, de la Universitat de les Illes Balears, planteja una «Revisió del concepte de bruixa a partir de les llegendes menorquines» per tenir en compte aquests factors històrics a partir d'una dona menorquina llegendària, Joana Gonyalons, que, amb la seva mare i la seva filla, foren acusades de bruixes, i com aquest cas i d'altres, que, sovint, eren contra dones transgressores o insubmises, es canalitzaren per perpetuar la imatge de la malignitat femenina a través de discursos de tot tipus, com les llegendes. Si hem parlat de dones d'aigua, de bruixes i fades, relacionades amb les primeres cal fer esment, com a personatges tòpics i (re)coneguts, de les sirenes. Des de la mitologia i la literatura clàssiques fins a tot tipus de llegendes, les sirenes han estat un motiu literari; també, per exemple, per a Mercè Rodoreda, en narracions i poemes. Sandrine Frayssinhes Ribes, de la Universitat Paul-Valéry Montpellier III, analitza l'utilitzat per Mercè Rodoreda en un dels seus contes. A «La figure de la sirène dans le conte "Ada Liz" de Mercè Rodoreda (1908-1983)», hi exposa com aquesta autora reformula, mitjançant la ironia, aquest motiu de la sirena i, al mateix temps, l'acaba en un joc hipertextual amb una

provides a biographical sketch of five of them (Carme Canal, Florentina Casas, Genoveva Dachs, Núria Roquer and Joaquina Santamaria). With a range of documents and arguments, she justifies the importance of these women and initiates a new line in studies of their legacy and the tracing of genealogies.

Witches, the negative component of a binary model in which they are contrasted with fairies, have a historical basis. For centuries, the ideological and political factors that served to identify them were propounded and then used to relentlessly oppress the freedom or existence of certain women. In "Revisió del concepte de bruixa a partir de les llegendes menorquines" ("Revision of the concept of witch based on Menorcan legends"), Lidia Pérez i Pérez, from the University of the Balearic Islands, focuses on Menorcan legends and reviews this concept of witches. In particular, she discusses the historical factors that were the background to the legend of Joana Gonyalons, a Menorcan woman who, together with her mother and daughter, was accused of being a witch. In this and other cases brought against transgressive or non-submissive women, these factors were channelled to perpetuate the image of feminine wickedness in legends and other types of narrative. Following on from our earlier discussion of water women, we should also mention those typical, renowned and recognised characters, the mermaids. In mythological texts, classical literature and all sorts of legends, mermaids have been a constant literary motif. One example is provided by the narratives and poems of Mercè Rodoreda. In "La figure de la sirène dans le conte 'Ada Liz' de Mercè Rodoreda (1908-1983)", Sandrine Frayssinhes Ribes, of Paul-Valéry Montpellier III University, describes how Rodoreda

traducció del conte d'Andersen feta per Josep Carner, amb qui mantenia amistat i correspondència.

La secció de ressenyes inclou les dedicades a tres publicacions: *Antoni M. Alcover (1996-2022): Aplec de Rondalles Mallorquines d'En Jordi d'es Racó Vol. I-IX*, a cura de J. A. Grimalt i amb la col·laboració de Jaume Guiscafrè; *Llegenda i mite*, editat per M. Sunyer i J. R. Veny, i *Valencian Folktales*, dos volums de contes d'Enric Valor traduïts per P. Scott Derrick i M. L. Gea-Valor. L'apartat final de notícies, en primer lloc, recull una necrològica i record de la figura i llegat de Josep Massot i Montaner, a càrrec de Josep Temporal, i, en segon lloc, es dona compte de la XVIII Trobada del Grup d'Estudis Etnopètics, que, amb el fil conductor de «Les formes breus en l'etnopoèsia», va tenir lloc al Museu de Belles Arts de Castelló els dies 3 i 4 de novembre de 2023.

MONTSERRAT PALAU VERGÉS
Universitat Rovira i Virgili

uses irony to reformulate the motif of the mermaid and, in a hypertextual game, juxtapose it with a translation of Andersen's tale by Josep Carner, with whom she was on friendly terms and regularly exchanged correspondence.

The Reviews section focuses on three publications: *Antoni M. Alcover (1996-2022): Aplec de Rondalles Mallorquines d'En Jordi d'es Racó Vol. I-IX*, edited by J.A. Grimalt in collaboration with Jaume Guiscafrè; *Llegenda i mite*, edited by M. Sunyer and J.R. Veny, and *Valencian Folktales*, two volumes of short stories by Enric Valor translated by P. Scott Derrick and M.L. Gea-Valor. Finally, the news section contains an obituary by Josep Temporal in memory of the life and legacy of Josep Massot i Montaner as well as a report on the 18th Meeting of the Ethnopoetics Studies Group, held at the Museum of Fine Arts in Castelló on 3rd and 4th November 2023 under the title "Brief forms in Ethnopoetry".

MONTSERRAT PALAU VERGÉS
Universitat Rovira i Virgili